

BEVEZETÉS

Mi szól a lemezen? Fodor Géza egyik olyan zenekritikájának a címe ez, amelyik kivételesen nem operát elemez, hanem a Beethoven-szimfóniák Ferencsik János vezényelte összkiadását. De amikor operalemezekről írt – eleinte még a „hosszan játszó” (LP) sellak- (népszerűen bakelit-)lemezekről, majd CD-kről –, akkor is ez érdekelte főleg: mi az, amit a konzerv közvetíteni tud, mi az, ami a közönség eleven részvételét igénylő, színpadi előadásra szánt művekből a magányos lemezhallgató számára megszólal?

A kérdés persze magában foglalja azt is: hogyan szólaltatják meg? Hogyan hat a hanglemezipar technikai tökéletesedése az előadások – nem technikai, hanem művészi – minőségére? Erről 1986-ban így vélekedett: „Az alapművek a hanglemezipiaci verseny révén az előadóművészek és a lemezcégek számára egyaránt presztízsszimbólummá váltak – irreálisan sok felvétel készül belőlük. S mivel ez a verseny ráadásul egy audiokultúra-forradalom keretei között zajlik, az értéknivellálódás itt is óriási arányokat ölt. A hifikorszak felvételei eleve »jobbak« a hifikorszak előtti felvételeknél, a hifikorszak haladotabb stádiumainak felvételei mindig »jobbak« a korábbiakénál – függetlenül az interpretáció művészi-szellemi kvalitásától –, s az egyes stádiumokon belül is olyannyira elsődleges az audiokultúra normarendszere, hogy a felvételek mennyisége és versenye paradox módon nem az interpretációk sokféleségét mozditja elő, hanem az egységesülés, a standardizálódás, a konfekcionálódás irányába hat. Nem segíti elő a művek mélyebb elsajátítását, nem segít disztingválni a művészi-szellemi nagyság és a »jól megcsináltság« között.”

Fodor Géza viszont pontosan ebben segít. „Az igazi zenei interpretáció megoldásai – írja máshol – nem csupán hangzásuk minőségével hatnak, hanem tovább is vezetnek, távlatot nyitnak, bevonnak az eleven problémákba, a mögöttes erők játékába. A »jól megcsinált előadások« egy lefutott játszómárról, kész tényekről adnak képet. Az igazi interpretációkban zenei (opera esetében: zenedrámái) problémák és megoldások, kérdések és válaszok mozgásában előttünk jön létre a mű.” (*Operai napló*. Magvető, 1986. 473. o.)

De a hifikorszaknak is voltak kétségtelen előnyei. Egyrészt egyre-másra kerültek elő és váltak CD-n hozzáférhetővé régi nagy opera-előadások élő felvételei, másrészt – átadva a szót megint Fodor Gézának – „az operaszínpadon (...) – kivételesen szerencsés esetekben hanglemez-perfekciójú zenei megvalósítással párosulva – győz a »Musiktheater« eszméje, a »rendezői operaszínház«, amely a darabokat nem jelmezes koncertként (Felsenstein kedvenc kifejezése volt ez), hanem szuverén, teljes értékű színjátékként teremti újjá.

Ezek azok az évtizedek, amikor a rendezői színház néhány nagy alkotója (Strehler, Brook, Stein, Ljubimov) kirándulásokat tesznek az opera területére, amikor létrejönnek a nagy operarendezői életművek (Ponnelle, Kupfer); a karizmatikus énekesek és karmesterek után az utolsó hátralevő szereplő, a rendező nő fel a karizmatikus uralomig, s tölti fel az operát olyan színházi energiával, hogy az még egyszer felsugárzik, s a közönségnek megadja az élményeknek azt az intenzitását és dimenzióját, amelyre alighanem csak ez a műfaj képes eszközeinek páratlan komplexitása jóvoltából.” („Az opera mítosza”. *Holmi*, 1991/6.)

A technika továbbfejlődése a zenével együtt a színhátékot is rögzíthetővé teszi. Megjelenik a videokazetta, majd a DVD – most már nemcsak az a kérdés, hogy mi szól, hanem az is, hogy mi látható a lemezen. Fodor Géza, az operakritikus mindig is az előadás teljességét vizsgálta, azt, hogy létrejön-e a rendezői koncepciónak a színpadképben, jelmezekben, világításban, koreográfiában, a szcenika legapróbb részleteiig végiggondolt és kivitelezett folyamatában az az egység, amelyben a zenedráma megtestesülhet. A színpadi látványt ebből a nézőpontból elemezte, mi több, láttatta írásaiban – most már, a DVD-videók jóvoltából a világ vezető operaházainak produkcióiról is beszámolva.

Fontos fejleménye a rendezői operaszínháznak, hogy a régizene-mozgalommal összefonódva egész korszakokat kelt életre a tetszhalálból, Monteverditől Berliozig. A DVD jóvoltából többnyire élő színházi előadásban élvezhetjük ennek gyümölcseit is. Fodor Géza figyelmét természetesen ez a fejlemény sem kerülte el.

Ma már jószerivel minden felvétel megszerezhető – ha nem a hanglemezboltban, akkor az interneten. De hogyan válogassunk a hatalmas kínálatból? Fodor Gézánál jobb kalauzt az igényes operarajongó aligha talál. Noha ő kritikusként elsősorban a hazai opera-előadásokkal foglalkozott (1986-ben kötetben is megjelent „operai naplója” mindössze négy év terméséből mintegy 600 oldalt tesz ki), 1981 óta rendszeresen írt lemezkritikákat, először a *Hifi Magazin*ba, majd a *Muzsikába*, és az utolsó években az *Élet és Irodalom*ba is. Az operalemezekről írt beszámolók közül csak tizenegy jelent meg kötetben, az *Operai napló*ban. Amikor a Typotex Kiadó elhatározta, hogy kiadja a többi, a szövegek egybegyűjtésekor kiderült, hogy hatalmas mennyiségről van szó, amit legcélszerűbben három kötetben tudunk elrendezni. Ezek az írások nemcsak az előadásokról, hanem a művekről, a szerzőkről és általában az opera történetéről is szólnak, ezért legjobb rendezési elvnek a szerzők/művek időrendjét találtuk, de nem szigorúan véve – ha az írás több szerző műveiről szól, a nagyjából egy korszakba tartozó szerzők esetében nem bontjuk meg a recenzió egységét, mert az egyes felvételek elemzésén túl általánosabb szempontok is átszö-

vik. Ilyen pl. a 18. századi operák Hungaroton-lemezen: a Hungarotonnak ezt a sorozatát mint sorozatot is vizsgálja, kitérve többek között a felvételek közös hangtechnikai jellegzetességeire. Ugyanez a szempont felmerült pl. a Covent Garden-előadások DVD-felvételeinél is, itt azonban a nagyobb távolságok miatt különválasztottuk Mozartot és Rossinit, már csak azért is, hogy a Mozart-operákról szóló írások folyamatosan kövessék egymást. És ugyanebből a szemléből Puccini vagy Richard Strauss átkerül a majdani harmadik kötetbe. Ha egy írás több részletre van elosztva (pl. *A csábítás trükkjei CD-n* címűnek a végéről leválasztottuk a *Don Giovanni*ről szóló részt), akkor ezt úgy jelezzük, hogy a címet mindegyik résznél megismételjük, és mellé szögletes zárójelben sorszámot teszünk, továbbá (...) -tal is jelezzük, hogy az adott helyen nem a teljes szöveg olvasható.

A megírás ideje sem lényegtelen szempont: Fodor Géza sohasem megsontosodott véleményeket hangoztat, mindig átadja magát az éppen tárgyalt produkció élményének. Marc Minkowski karmesteri teljesítménye például nem elégíti ki 2001-ben, Gluck *Armidáját* hallgatva, hogy aztán annál nagyobb lelkesedéssel méltassa négy év múlva, ezúttal az *Orphée et Eurydice* megszólaltatásáért. Ez a szempont vezérelt a Mozart-felvételek esetében: nem a művek, hanem a recenziók időrendjét követjük. A megjelenés helyét és idejét minden írás végén feltüntetjük. Ugyancsak feltüntetjük az olvasó könnyebb tájékozódása kedvéért az írások címe alatt a recenzióban tárgyalt művek címét (a lemezen olvasható nyelven), a rögzítés módját (LP, CD, videó vagy DVD), a felvétel kiadóját, évszámát (archív felvétel esetében a készítés és a kiadás évszámát /-lel elválasztva). A további részletekről a diszkográfia tájékoztat.